

PREFACI

PER

ANSCARI M. MUNDÓ (†)

El corpus dels vitralls medievals catalans, el nostre CVMA, que s'inicià per la voluntat i tenacitat de Joan Ainaud de Lasarte († 1995), després d'anys de preparació arriba a la fi amb aquest volum 5. Els qui treballàrem amb ell, li havíem promès acabar la seva obra amb dignitat. Encara que no ho hem fet pas amb el ritme que ell hauria volgut. Les dificultats han sorgit de diverses bandes, tant del personal col·laborador, cridat sovint a executar altres obres d'art també vitraller, com per l'esforç material que exigeix el tracte amb els vitralls; des de l'accés als llocs on es troben i el mal estat en què sovint han arribat al trencall dels segles XX i XXI fins a la feina de restauració exigida abans de començar-ne l'estudi seriós i definitiu.

Aquest volum 5 s'anava gestant des de feia anys. El mateix Joan Ainaud havia deixat algunes indicacions esparses sobre alguns monuments estudiats aquí. No fou fins que va sortir a la llum el volum 4, el dia de Sant Jordi de l'any 1997, dedicat a la catedral de Barcelona i al monestir de Pedralbes, amb complements d'altres conjunts menors de vidrieres (la presentació solemne es féu a la catedral, pel setembre d'aquell mateix any), que l'equip del CVMA es va posar a la feina ja abans d'aquell estiu. Un cop passat, els directors establiren la planificació detallada del contingut del volum 5 i dels col·laboradors que hi havien de treballar, tant en la part tècnica com en la redacció dels textos introductoris. Es decidí també que el volum tindria una segona part amb una síntesi de tot el que s'ha dit entorn de l'art del vitrall a Catalunya i en relació amb l'art internacional, considerats a fons els materials recollits en els cinc volums del CVMA català.

La feina del volum 5 es distribuí entre el personal que, en bona part, ja havia treballat en el volum anterior, amb algunes incorporacions noves. Com a directors, Anscari Manuel Mوندó i Marçet i Xavier Barral i Altet; els tècnics del vitrall seguien sent Joan Vila-Grau i Antoni Vila i Delclòs i, com a fotògraf, Ramon Roca i Junyent; Rosa Alcoy ha revisat les qüestions d'estil i d'història de l'art, mentre els responsables de la documentació arxivística han estat Sílvia Cañellas, Esther Balasch, Carme Domínguez, Francesc Fité, Eulàlia Duran i Josep M. Llobet.

La primera reunió comuna de tots els col·laboradors fou el 3 d'octubre de 1997; abans i després hi ha hagut reunions dels responsables amb grups de treball: tècnics del vitrall, fotògraf, documentalistes; a més del constant contacte telefònic, per fax i per mitjans electrònics, impen-sables en l'època de creació dels vitralls i ni tan sols en el moment de començar el seu estudi científic.

Encara que la catedral barroca de Vic no podia conservar cap vitrall in situ, la documentació que parla dels que hi havia en l'anterior és prou important. Per aquest motiu, a la fi d'aquell estiu del 1997 es començà per l'estudi, restauració i fotografia dels fragments de vitralls conservats al Museu Episcopal de Vic; són cares d'àngels, a més de detalls decoratius. L'estat de

conservació dels fragments era força delicat. D'aquí ve que, després d'obtenir permís del senyor bisbe, per carta de la direcció del CVMA i la intervenció del personal del Museu, amb el seu director, el doctor Miquel dels S. Gros, que donà totes les facilitats, el treball de restauració es pogué fer a Barcelona. A més de l'estudi realitzat per Vila-Grau i Vila i Delclòs, calgué efectuar una delicada restauració, especialment del bell rostre de Crist, treball curosament dut a bon terme per Vila i Delclòs. La documentació esmentada ha estat recollida per Silvia Cañellas i Maria del Carme Domínguez.

La feina certament més important, per haver ocupat més temps, han estat els treballs de camp a la catedral de la Seu d'Urgell i a la col·legiata de Santa Maria de Cervera; en aquesta darrera es troben els vitralls més valuosos que formen part del volum 5.

El director Mundó començà per demanar per carta i personalment les autoritzacions degudes als senyors bisbes de la Seu i de Solsona, així com al senyor rector de la parròquia de Cervera, que pertany al darrer bisbat. Les gestions personals de Vila-Grau i Vila i Delclòs també hi han ajudat molt, ja que no sempre ha estat fàcil d'obtenir els permisos per als períodes que s'hi podia treballar, tant per exigències litúrgiques i pastorals com també per la interposició obligada d'arquitectes i altres càrrecs diocesans. Totes les dificultats, però, han estat superades satisfactòriament. I des d'aquí els agraïm les facilitats concedides.

L'estudi de la rosassa de la catedral de la Seu d'Urgell es desenvolupà en successives estades dels nostres tècnics a la Seu, entre setembre i octubre de 1997, període en què estigueren muntades les bastides i es pogueren extreure els vitralls de la rosassa, des de l'exterior del temple —a despesa de l'obra de la catedral que subvencionava la Generalitat de Catalunya—, i es traslladaren curosament a l'obra de la casa del vitraller Xavier Bonet. Era l'empresa que ja havia treballat amb l'equip tècnic del CVMA en d'altres —per exemple, en el vitrall anomenat dels Apòstols de la catedral de Girona— publicats en els volums anteriors del CVMA. L'estudi de la rosassa, de la composició dels vidres originals i de les reparacions sofertes posteriorment, així com la descripció iconogràfica i les fotografies, foren fets en el mateix obrador esmentat, per l'equip de recerca Joan Vila-Grau, Antoni Vila i Delclòs i Ramon Roca i Junyent. Vila-Grau i Vila i Delclòs recomanaren aprofitar la remuntada dels vitralls ja restaurats per col·locar-hi també els corresponents vidres de protecció, atesa la duresa del clima de la Seu, tot i que la recomanació no fou tinguda en compte.

Com a paradigma de les dificultats que es poden trobar en el camí d'una recerca feta en equip sobre un conjunt de vitralls es pot posar l'exemple de Cervera. La campanya local es dividí en dues temporades. Per començar, la rosassa de la façana nord, amb les bastides muntades per l'empresa Mundus, fou estudiada per Vila-Grau i Vila i Delclòs i fotografiada per Roca i Junyent, tot i l'horari curt de la llum diürna, entre el 13 d'octubre i el 10 de desembre de 1997. A més de les gestions complexes fetes ja pels tècnics, encara hi hagué una visita dels tres esmentats —junt amb Mundó, que assegurava la lectura de les filacteries, un trencaclosques mal refet, per a quan es restauressin— per parlar amb l'alcalde i per tractar d'obtenir els recursos econòmics de les autoritats comarcals.

La segona campanya, que comprengué els vitralls dels quatre finestrals del presbiteri de la col·legiata, fou precedida de noves dificultats, com la fallida de l'empresa de bastides Mundus;

aquesta hagué de ser substituïda per la de Mecanotubo amb unes condicions similars de seguretat, però una mica més costoses, la qual cosa retardà el muntatge. La instal·lació definitiva es féu des de l'1 de maig fins al 5 de juny de 1998, època propícia pel bon temps i la llum, però no gaire apta a causa de les funcions pastorals de la parròquia, sobretot primeres comunions. Encara noves dificultats les produí l'arribada del camió de transport de bastides, que, superats els obstacles físics, pogué arribar a la porta lateral de la col·legiata cerverina. Per superar aquestes dificultats i les exigències parroquials exposades pel senyor rector calgueren noves visites i gestions davant de les autoritats eclesiàstiques que, per sort, acabaren bé; fins al punt que el permís per endur-nos a restaurar un fragment de vitrall redescobert durant la campanya —el descens de Jesús als inferns, per cert, molt bonic, encara que en molt mal estat— fou firmat solemnement a la Casa de la Vila en presència del paer en cap, del rector de la parroquial de Cervera i d'autoritats eclesiàstiques de Solsona. El retorn del vitrall pel gener de 1999 fou celebrat també amb un acte solemne a la Paeria. Aquell dia encara recollíem de l'Arxiu Comarcal el dibuix d'un vitrall perdut —esmentat per Duran i Sanpere.

La rosassa nord de Cervera ha estat restaurada el 2006 per l'empresa Glassmalerei Peters sota la direcció facultativa de l'arquitecte solsoní Ramon Padullers; Vila i Delclòs va dirigir la restauració pròpiament dita dels vitralls.

El dia 17 de juny d'aquell 1998 ja s'havia planificat amb els tècnics el treball a fer pel setembre a Perpinyà. Després de variades gestions dels tècnics Vila-Grau i Vila i Delclòs per obtenir permisos, s'hi anà el 2002 per estudiar els fragments que quedaven de vitralls conservats en caixes dipositades en el Museu del Palau dels Reis de Mallorca, de procedència ignorada però sospitada; tot això gràcies a l'amabilitat del senyor Olivier Poisson, director general de Belles Arts de França. També es fotografiaren les vidrieres pintades al fresc en el mateix Palau Reial de Perpinyà; per assegurar-ho, Carme Domínguez hi ha tornat el 2007.

Una operació semblant la feren Vila-Grau i Mundó, amb l'ajut de Roca i Junyent, per fotografiar els frescos pintats de la capella del Palau Episcopal de Tortosa, per al qual fou necessari l'alçament d'una bastida petita. Els darrers treballs finalitzaren el 2002. En etapes simultànies diversos col·laboradors han estudiat els vitralls en pintura que es coneixen: la Rosa Alcoy, els de l'església de Sant Domènec de Puigcerdà, i la Carme Domínguez, els de l'Hospital de la Santa Creu (ara Biblioteca de Catalunya) de Barcelona. Encara, Vila-Grau ha estudiat les fotografies del fragment de vitrall de l'església parroquial de Sant Andreu d'Escunhau, a la Val d'Aran, fetes el 1918 i conservades a l'Arxiu Mas de Barcelona, vitrall actualment perdut.

Mentrestant, la Sílvia Cañellas, a partir de reunions amb els directors de l'obra, ha redactat una relació molt detallada dels arxius i fons on hi ha documentació dels edificis antigament envitrallats, en total, vint-i-sis: de la ciutat de Barcelona n'hi ha nou i d'altres poblacions de Catalunya, disset. En l'extensa relació ha reunit la bibliografia de la majoria d'aquests edificis eclesiàstics i civils amb vitralls. La recerca documental, sovint lenta i entretinguda, prosseguí amb l'ajut d'altres col·laboradors. Un monument com la seu de Lleida, que havia tingut grans vitralls medievals, els veié destruir en començar el segle XIX. Esther Balasch, que també s'ha ocupat dels records arxivístics de l'obra en vitrall de la Paeria, de la Taula de Canvi i del Castell del Rei de Lleida, ha reunit pacientment, amb Francesc Fité, tota la documentació referida

als vitralls de la Seu Vella. La recerca de documents de Cervera fou començada per Eulàlia Duran aprofitant els recollits pel seu pare, el senyor Agustí Duran i Sanpere. Han estat Esther Balasch i Josep M. Llobet que n'han aportat el gruix documental. Malgrat els esforços de recerca de Victòria Almuni, no s'han trobat documents sobre vitralls de la catedral de Tortosa.

Pel que fa als edificis civils envitrallats, tant institucionals com privats, des de l'època medieval fins a ben endavant del segle XVI, les més esforçades en la recerca de documents han estat Sílvia Cañellas i Carme Domínguez. Els edificis més notables d'aquesta categoria decorats foren el Palau de la Diputació del General, el Palau Reial Menor amb la seva capella, el del Lloctinent, la Llotja de Mar i la Duana, tots de Barcelona, a més de les cases de la ciutat de Barcelona i de Girona. No s'han oblidat les notícies escadusseres sobre cases senyoriales de Barcelona decorades amb vidre artístic.

El volum present del CVMA conté una segona part. S'ha cregut, com deia més amunt, que era oportú aprofitar la gran quantitat de material artístic i documental reunit per fer-ne uns estudis de síntesi que, ensems de subratllar-ne el valor artístic, en valoressin també la importància comparada amb la riquesa vitrallera d'altres països.

A la fi del volum s'afegeix un glossari de termes artístics i tècnics medievals i moderns de l'art de la vitralleria. Aquest glossari surt com un dels vocabularis especialitzats que l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) publica per il·lustrar tota mena de lectors que s'interessin pel lèxic específic de cada ciència o tècnica.

Entre les altres activitats que han precedit i acompanyat la confecció d'aquest volum 5, hi ha l'assistència a congressos; de primer, al XIX International Colloquium of the Corpus Vitrearum Medii Aevi celebrat a Cracòvia del 14 al 18 de maig de 1998. Hi participaren Mundó, Barral i Vila-Grau; els dos primers llegint-hi una comunicació sobre «État actuel d'avancement du CVMA Catalogne (volumes IV et V)»; el tercer, intervenint en el grup de restauració.

Poc després, en la setanta-dosena sessió anual de la Unió Acadèmica Internacional (UAI), celebrada a Brusselles el dia 23 de juny de 1998, Mundó tingué la joia de presentar-hi el volum 4 del CVMA català amb els vitralls de la catedral de Barcelona i del monestir de Pedralbes, ensems que hi presentava l'informe preceptiu sobre les activitats del Comitè de Barcelona del CVMA (la qual cosa ha fet cada any, des del 1995 fins al 2007, com a delegat que ha estat de l'IEC a la UAI), inclòs dins del programa general del projecte núm. XVII/6 de la UAI. Aquest, com cada any, fou presentat per la senyora Madeline H. Caviness, responsable davant d'aquella Unió del programa general del CVMA. Joan Vila-Grau havia proporcionat a Caviness material escrit i gràfic per a la conferència inaugural que hi va pronunciar el dia 22 de juny i que tractava «Au delà du "Corpus Vitrearum". Le vitrail à la croisée des disciplines». Caviness, que fou elegida presidenta de la UAI en la dita sessió, féu un elogi de la riquesa dels arxius catalans per a la història de la vitralleria i de les recerques que s'hi fan. Aquella, com es pot comprendre, fou una jornada completa per al corpus dels nostres vitralls.

Les participacions successives en reunions internacionals continuaren donant a conèixer els nostres vidres transparents artísticament decorats. Durant un parell d'anys —1999-2000— l'activitat fou molt intensa: Mundó participà en les «Giornate di Studi. La vetrata in Occidente dal IV all'XI secolo», celebrades a Lucca els dies 23 a 25 de setembre de 1999, on, a

partir dels documents comtals catalans del segle XI a favor de les vidrieres de Sant Pere del Vaticà que hi donà a conèixer, fou nomenat membre del comitè per a l'estudi dels antics vitralls vaticans. Allí mateix Barral exposava «Exemples et hypothèses sur la présence de vitraux dans les édifices du Haut Moyen Âge dans la Péninsule Ibérique». Vila-Grau, pel març de 2000, era a Lieja, a l'Institut du Patrimoine Walon, on parlava de «Le vitrail Art nouveau en Catalogne»; Vila i Delclòs era a Friburg, al Centre Suisse de Recherche et d'Informaion sur le Vitrail, pel juny de 2000, per al III Forum International sur la Conservation et la Technologie du Vitrail Historique; Barral i Balasch pel juliol eren a Bristol per a la XX Conferència Internacional del Corpus Vitrearum; a les Primeres Jornades Hispàniques d'Història del Vidre a Sitges, pel juny-juliol d'aquell mateix any, Balasch hi presentà dues comunicacions; Cañellas, Domínguez i Francesc Fité, una cadascú. Joan Vila-Grau i les mateixes infatigables col·laboradores participaven en el XXIII International Colloquium of the Corpus Vitrearum, celebrat a Tours del 3 al 7 de juliol de l'any 2006. Cañellas i Domínguez han participat en el Forum pour la Conservation des Vitraux a Namur, del 14 al 16 de juny de 2007.

Joan Vila-Grau i Antoni Vila i Delclòs foren comissaris de l'exposició itinerant de vitralls medievals catalans organitzada a Granollers pel març-abril de 2000, i repetida a Girona, Vilanova i la Geltrú i Valls durant l'any, i a Vic i a Lleida pel 2002.

Em sembla oportú informar encara de dues activitats relacionades amb el CVMA. La primera, a més de la redacció dels informes anuals per a la UAI esmentats abans, és que s'han redactat memòries biennals molt detallades sobre l'estat del projecte adreçades al Ministeri d'Educació i Cultura de Madrid, a fi d'obtenir-ne recursos per als anys 1998 a 2007, que han estat concedits. A més de la descripció de la feina que encara queda per fer, s'hi han afegit els currículums dels dos directors. Cal dir que el treball realitzat amb aquestes subvencions ha estat considerat «satisfactori». El director general del Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, senyor Marc Mayer i Olivé, durant tota la campanya del 2000 preparatòria del volum present, també va sufragar algunes despeses.

En els anys anteriors immediats, les despeses més fortes havien estat les de les bastides fetes fins a mig juny de 1998; la Gerència de l'Institut d'Estudis Catalans n'ha controlat la despesa. Per a les restauracions s'ha comptat amb l'ajuda d'institucions públiques i de les mateixes autoritats eclesiàstiques propietàries dels conjunts envitrallats.

Algunes de les publicacions específiques dels col·laboradors durant la redacció d'aquest volum han estat incloses en la bibliografia al final d'aquest volum.

Finalment, vull agrair a Xavier Barral i Altet la seva col·laboració en les tasques de direcció d'aquests dos volums, i a Anna Vila i Rovira, la feina de coordinació general, redaccional, científica i tècnica.